

En viktig bok om företagshälsovården

Peter Westerholm

En bok om företagshälsovård och företagssjuksköterskor recenseras av docent Peter Westerholm, Landsorganisationen i Sverige.

Berit Ydreborg, Sjuksköterskan i företagshälsovården,

(Almqvist & Wiksell 1985 ISBN 91-20-06642-2).

Detta är en bok om företagshälsovård med en vinkling mot sjuksköterskans arbetsuppgifter. Jag vill redan från början tala om detta, eftersom titeln kan felaktigt läsas till att avse endast sjuksköterskans arbete. Men så är det alltså inte. Den tar det riktiga greppet att behandla företagshälsovården i stort och att sedan fokusera sakframställningen mot sköterskans plats i helheten. En ytterligare precisering. När jag nu i denna recension fortsättningsvis talar om företagssjuksköterskan avser jag naturligtvis även manskönets företrädare. Vi har ju ingen riktigt bra tvåkönad yrkesbenämning.

Överskådlig sammanfattning av företagshälsovården

Bokens första del ger en allmän presentation av företagshälsovård innefattande historik, arbetsuppgifter, verksamhetens innehåll, lagar och avtal och organisationsformer. I fråga om innehåll beskrivs förebyggande verksamhet, behandlande verksamhet, rehabilitering respektive information och utbildning under egna rubriker. Detta inledande avsnitt går fram till sid 36 av bokens 80 textsidor och är endast obetydligt inviklat mot just företagssjuksköterskans arbete. Det har därför ett alldeles klart allmänintresse och tål att läsas av

alla som vill förkovra sig i ämnet.

Denna första del är i mitt tycke en utmärkt väl skriven översikt. Den utgör en överskådlig sammanfattning av just det som ligger i de olika rubrikerna från bakgrund till nuläge. Men läsaren varnas. Texten är starkt komprimerad. Det finns inga broderier eller onödiga utvikningar. Språket flyter bra. Den som läser texten flyktigt riskerar därför att missa en del av de guldgrubbor som där finns. Den är dock bland det bättre av översikter om detta ämne som jag läst. Och då störs jag inte av texten sådana saker som att rubriken "Diagnostiskt - prognostiskt perspektiv" och "Förebyggande verksamhet" har innehåll som flyter ihop och i stora stycken sammanfaller. I en redaktionell överarbetning skulle jag ändå rekommendera att man rättar till detta. Detta betyder emellertid ingenting. Läsaren har ändå ingen svårighet att orientera sig i det som författaren vill ha sagt.

Ett litet tillägg om lagar och avtal. Boken hann tryckas innan riksdagens antagande av nya bestämmelser - införda i arbetsmiljölagen - om företagshälsovård och arbetsanpassning och regeringens förordning (SFS 1985: 326) om bidrag till företagshälsovård.

Företagssjuksköterskans arbete

Sedan kommer en andra del som på samma komprimerade sätt går in på företagssjuksköterskans arbete. Avsnittet inleds med en typbeskrivning som utarbetats av Svenska Hälso- och Sjukvårdens Tjänstemannaförbunds (SHSTF) rikssektion för företagshälsovård. Den byggs upp av de välkända rubrikerna:

miljöinriktade förebyggande insatser
individ- och gruppinriktade förebyggande insatser
behandlande verksamhet
information och utbildning
forsknings- och utvecklingsarbete
planerings- och samverkansuppgifter

I den tillhörande texten utvecklas dessa rubriker vidare och det finns särskilda avsnitt som avhandlar hälsoundersökningar, rehabilitering, skyddsarbete och administrativa arbetsuppgifter.

I en tredje del rundas boken av med ett kapitel betitlat "Utvärdering av sköterskans arbetsfält" och ett därmed delvis sammanhängande kapitel med rubriken "Utbildningsfrågor och kompetenskrav". Boken avslutas med ett kapitel om "Företagshälsovård och företagssjuksköterskans arbetsfält i ett internationellt perspektiv."

Även dessa två avsnitt är sakligt och rakt skrivna och det är lätt att hålla med om det mesta som där står. Jag tycker att det är bra om en företagssjuksköterska kan arbeta såsom här beskrivs.

Behandlande verksamhet

Om jag skall plocka ut något som är särskilt förtjänstfullt är det just avsnittet som handlar om "Behandlande verksamhet." Det är en bra pluspoäng som boken här höstar in. Det är en rak och värderingsfri framställning av den del av verksamheten som man kan ha så många uppfattningar om, dvs det sk sjukvårdsarbetets andel av företagshälsovård. Det är av värde att här få en kortfattad text som belyser målsätt-

Delegering är något som behöver praktiseras i företagshälsovård om den skall kunna klara allt som förväntas av den.

ningar, sjukvårdens betydelse som informationskälla och både förebyggande och rehabiliterande strategi samt svårigheterna att operationellt definiera sk arbetsrelaterad sjukvård.

Jag tyckte även om att läsa avsnitten om arbetsvidgning respektive det internationella perspektivet. Dessa har en innehållsmässig och språklig spänst som ger dem ett lyft. Man märker att författaren har ämnena i sitt grepp.

En anledning till att jag uppskattade just dessa kapitel är nog att jag själv anser att arbetsdelning är något som behöver diskuteras och delegering något som behöver praktiseras i företagshälsovård om den skall kunna klara allt det som förväntas av den. Och vidare att sköterskorna bör vara väl i stånd att sköta en del av de uppgifter som utförs eller inte utförs av läkare. Med det lilla tillägget att praktiska diskussioner om delegering i mitt tycke måste innefatta även ansvarsfrågor och de frågor om arbetsorganisation och arbetsledning som hör till.

Konkretiseringar efterlyses

Jag sade förut att texten är starkt komprimerad. Det är därför också lätt att peka på saker som inte finns där. Jag skall dock i det följande säga något om vad jag saknade och varför. Detta görs i medvetande om den målkonflikt som en författare alltid lever med och som gäller avvägningen mellan längd och utförlighet å ena sidan och översiktlighet och läsbarhet – och därmed genomslagskraft – å andra sidan. Alltför mycket översiktlighet kan av en del läsare ses som ytlighet.

En läsare märker snart att sättet att behandla ämnet inspirerats av diskussioner om arbetsuppgifter och

utbildningsfrågor som förs i sköterskornas fackliga organisation. De avslutande avsnitten i boken har karaktär av en facklig målformulering. Det ligger inget negativt i detta – tvärtom. Det är inte heller något att förundras över. Författaren har ju under många år haft en framskjuten facklig ställning.

Detta gör emellertid att skriften i sina beskrivande delar håller sig på ett principiellt och allmängiltigt plan och är abstrakt på många punkter där många skulle välkomna en konkretisering och exemplifiering.

I boken tas inte upp några problem i redovisningen av arbetsområden och uppgifter. Detta gör att texten bitvis ger det glättade intrycket av en turistbroschyr.

Under läsningen påminde jag mig Kolingens retoriska, djupt filosofiska och välmotiverade fråga "Blommar du häggdjävel?" till häggen som han såg blomma helt obörörd av tingens tillstånd och världens gång i övrigt.

Jag skall ge några exempel.

Under hälsoundersökningsavsnittet finns inte upptaget något av sekretessfrågorna och de integritetsproblem som man måste vara medveten om när man jobbar med sådant.

Under avsnittet om utvärdering tas inte upp de metodologiska svårigheter som kan finnas att göra en värdering av företagshälsovården och det dilemma man befinner sig i då det gäller att göra klart från vems eller vilkas synpunkt man skall göra värderingen. Är det från arbetsgivarens eller produktionsintressets utgångspunkter? Eller är det utgående från de enskilda arbetstagarnas efterfrågan och behov? Eller från företagshälsovårdens egen personals utgångspunkter? Eller någon kombination av alla dessa? Och hur åstadkommer man en sådan kombination?

En utvärdering kan komma till vitt skilda slutsatser beroende på vilken utgångspunkt man väljer. Men detta berörs inte i boken.

Rollskifte

Inte heller beskrivs det rollskifte som sker vid en övergång från sjukvårdande verksamhet till förebyggande arbete. Man har ju en helt annan relation med en person som har sökt upp en på grund av ett hälsoproblem, än med sådana som varken är sjuka eller ängsliga för något som har med deras hälsa eller miljö att göra. I sjukvårdssituationen har patienten som regel en beroendeställning medan i det förebyggande arbetet är man mera jämställd.

I fråga om behandlande verksamhet tas i det i och för sig välskrivna avsnittet inte upp det problem som ligger i att många i företagshälsovården endast ser en lättillgänglig sjukvårdsresurs och att det finns olika uppfattningar om vilka behov härvidlag företagshälsovården har att tillmötesgå. Är efterfrågan samma sak som behov? Är efterfrågan det enda behovet? Hur sker en avvägning mellan företagshälsovårdens egen eller tex skyddskommitténs uppfattning om behov och de enskildas anställdas efterfrågan?

Och det psyko-sociala problemområdet? Vilken är företagshälsovårdens roll? Hur skall företagssköterskorna tackla dessa frågor?

Jag vill med detta säga att boken inte är inriktad mot beskrivning eller analys av problem. De hårda frågorna ställs inte. Någon debattbok är det därför knappast.

Här och där i texten använder sig författaren av uttryckssätt som av en del kan uppfattas som långtgående förenklingar och även missförstås. Jag skall ge några exempel. Så sägs det tex på sid 41 under rubriken "Preventiva arbetsuppgifter" att "mycket få arbetsuppgifter inom företagshälsovården är av den arten

En utvärdering kan komma till vitt skilda slutsatser beroende på vilken utgångspunkt man väljer.

att kvalificerade medicinska bedömningar måste göras utan de flesta arbetsuppgifter är av preventiv karaktär."

Jaså. Varför skall vi då anförtro uppgifterna åt kvalificerat utbildade sköterskor och läkare? Jag levde – och lever alltför – i föreställningen att preventivt arbete är kvalificerat och kräver insatser från människor med många olika slags kunskaper. Innefattande medicinska. Uttrycksättet, som ställer preventivt arbete i motsatsställning till kvalificerade bedömningar, måste vara ett olycksfall i arbetet.

Något storögd läser man vidare och kommer redan på nästa sida på en ny juvel:

"Företagssköterskor är i allmänhet fria från det hierarkiska sjukvårdstänkandet och borde ha möjligheter att tillämpa en totalsyn på de anställdas situation."

Jag förstår inte riktigt. Avsaknad av det hierarkiska sjukvårdstänkandet – vad det nu är – ger inte självklart en totalsyn på de anställdas situation. Logiskt sett är detta en icke-konsekvens. Sedan är det en annan sak att det hierarkiska sjukvårdstänkandet låter förfärligt trist och är säkert inget användbart föredöme för just någonting inom hälsovård i allmänhet eller företagshälsovård i synnerhet.

Totalsyn är ett begrepp som på senare tid utsatts för en del spe och förlöjligande såsom varande flummigt snack. Därför är det synd att författaren avfärdar det på detta lättvindiga sätt. Totalsyn är ju en viktig bit av företagshälsovårdens profil. Den hade i mitt tycke förtjänat en mera nyanserad kommentar.

Spänningar

Mitt sammanfattande omdöme om denna bok är att den är bra. Jag vill uttrycka det så att den inte bara pryder sin plats i bokhyllan bredvid de andra utgåvorna i Almqvist & Wiksells arbetsmedicinska skriftserie – den torde även komma att lämna den platsen för läsning av den

grupp som den vänder sig till. Den bör även kunna fungera bra som utbildningsmaterial. Jag tycker därtill att även andra än företagssköterskor borde läsa den. Inte bara därför att det är ungefär så här jag tycker en sköterska bör sträva till att arbeta utan även därför att även andra yrkesgrupper bör ta del av den beskrivning och de ambitioner som här ges av en erfaren företrädare för sköterskekåren. Det förekommer på sina håll spänningar mellan de olika yrkesgrupperna inom företagshälsovården. Det händer inte sällan att dessa leder till svårigheter att få ett bra fungerande lag av en företagshälsovårdsenhet. Ett sätt att minska sådana problem är att man sätter sig in i varandras synsätt, förväntningar och aspirationer. Denna bok är ett viktigt inlägg i en sådan process.

Jag skall även våga mig på att ställa en prognos för att åskådliggöra min uppfattning. Den är att boken kommer att bli tryckt i en ytterligare upplaga – kanske flera. De anmärkningar av kritisk karaktär som jag här har gjort är sådant som inte för-tar bokens värde som upplysningsskrift och programförklaring för företagssköterskorna som yrkeskår. Jag har tagit upp några exempel på sådant som författaren kan ha anledning att fundera på inför en eventuell omtryckning om det finns en ambition att vidga bokens läsekrets.

Våra recensenter

Richard Stensman är bitr överläkare vid rehabiliteringskliniken, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Giggi Udén*, vårdlärare vid lärarhögskolan i Malmö, *Margareta Hedén-Chami* universitetslektor vid institutionen för tillämpad psykologi i Uppsala, *Yngve Hofvander* professor vid institutionen för internationell barnhälsovård, universitetet, Uppsala.

bok recensioner

Viktiga dokument om livsvillkor vid svår hjärnskada

GUNNEL LUNDÉN

Tryggve

Artos förlag, 224 sidor.

MARTIN NAUCLÉR

Sven & Roland

Ordfronts förlag, 48 sidor.

Den 16 juli 1964 påkördes den då 47-årige medeltidsforskaren och katolske prästen Tryggve Lundén varvid han ådrog sig en svår hjärnskada. Detta är inledningen till en långvarig vårdperiod på en rad olika kliniker i Malmö och Lund. Hans vän, sångpedagogen Gunnel, sedermera hans hustru, som hela tiden står vid hans sida, ger i boken en skakande skildring av hur betydelsefull kunskap förenad med empati är i sjukvårdsarbetet. Det är en ond saga i svart och vitt. Förståelse och stöd får de framför allt från läkaren och psykoanalytikern Nils Nielsen och senare från neurokirurger och enskilda psykiater. Stor oförståelse och illvilja drabbar dem från såväl enskilda personer inom den katolska kyrkan som vissa läkare. Kyrkan och sjukvården förenar sig i en föga uppbygglig aktion för att hindra deras blivande äktenskap. Tryggve Lundén hade då lämnat den katolska kyrkan och återinträtt i svenska kyrkan.